

ПРЕЦЕДЕНТНІ ФЕНОМЕНИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ПРО ВІЙНУ

*Л. В. Шитик, доктор філологічних наук, професор,
завідувачка кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
(Черкаси, Україна)*

e-mail: l_shytyk@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5941-672>

Ідентифікатор Scopus-Author: 57210982685

*Л. П. Юлдашева, кандидат філологічних наук, доцент
кафедри слов'янської та романо-германської філології,
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського
(Київ, Україна)*

e-mail: lalimduyl@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6561-8827>

Актуальність пропонованої студії зумовлена потребою схарактеризувати прецедентні феномени в сучасній українській поезії про війну, які належать до важливих складників національної культури й мовної картини світу та відображають специфіку національної свідомості і ставлення етносу до власної історії та культури. Мета статті – проаналізувати явище прецедентності в сучасній українській мілітарній поезії. Для з'ясування особливостей функціонування прецедентних феноменів застосовано загальнонаукові та спеціальні лінгвістичні методи, зокрема лінгвістичний опис мовних фактів, герменевтичний метод, структурний метод, представлений методикою трансформаційного аналізу, метод спостереження.

Визначено, що в контексті явища інтертекстуальності прецедентні феномени демонструють специфіку їх реалізації у формально-змістовому та функційному виявах, є наслідком взаємозв'язку національної когнітивної бази, мови та культури. Окреслено основні функції прецедентних феноменів у художній літературі, зокрема, акцентовано на номінативній, характеристичній, експресивній, прагматичній, паролній та ігровій функціях.

За рівнем прецедентності виокремлено й проаналізовано соціумні, національні та універсальні прецедентні феномени, використані в сучасній воєнній поезії. Диференційовано декілька груп за джерелами запозичення: прецедентні феномени літературного, міфологічного, біблійного, фольклорного походження, прецедентні феномени, пов'язані з іншими видами мистецтва (музикою, живописом, кінематографом), історичні прецедентні феномени, що пов'язані з конкретною історичною особою або з подією.

Наголошено, що формою вербалізації прецедентних феноменів є прецедентні одиниці. Прецедентні феномени актуалізовано через звернення до прецедентної ситуації, прецедентного тексту, прецедентного імені, прецедентного вислову чи їх поєднання.

Аналіз фактичного матеріалу засвідчив наявність трансформованих прецедентних одиниць, що розширюють межі індивідуально-авторської думки, урізноманітнюють стандартизовані мовленнєві формули, надаючи їм більшої експресивності, спричинюють ефект руйнування очікування й водночас породження нового змісту.

Ключові слова: прецедентні феномени, сучасна українська поезія про війну, функції прецедентних феноменів, соціумні, національні та універсальні прецедентні феномени, прецедентна ситуація, прецедентний текст, прецедентне ім'я, прецедентний вислів, трансформовані прецедентні одиниці.

Актуальність дослідження. Сучасна українська мова зберігає глибокі національні традиції і тривалі зв'язки з іншими народами, відтворює менталітет українців, виконує роль механізму соціальної спадковості. Здатність представника певного етносу вирізняти в мовних продуктах значущі ціннісні орієнтири, культурні коди, настанови й норми свідчить про формування в нього культурно-мовної компетентності. Важливим

складником національної культури й мовної картини світу є прецедентні феномени, які презентують специфіку національної свідомості та ставлення етносу до власної історії і культури.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Прецедентні феномени були предметом вивчення з погляду культурології та семіотики. Зокрема, визначено лінгвальну сутність феномену прецедентності, виокремлено основні критерії, типологізовано прецедентні одиниці, з'ясовано їхній лінгвокультурний і прагматичний потенціал. Функціонування прецедентних одиниць у художній літературі досліджували Т. Кальченко (6; 7), В. Корольова (10), Р. Чорновол-Ткаченко (15), Л. Юлдашева (16) та ін. Теоретичні аспекти проблеми прецедентності та особливості лексикографування прецедентних феноменів аналізувала Ж. Колоїз (9). Сугестивний потенціал прецедентних одиниць в українському медійному дискурсі початку ХХІ ст. перебував у колі наукових зацікавлень І. Богданової (1). Прецедентну мотивацію номінативних одиниць висвітлювала О. Селіванова (12). Прецедентні феномени вивчали в проєкції на медіадискурс (О. Ворожцова (3)), англomовний публіцистичний дискурс (Г. Кокоза (8)), українську політичну риторичку (Г. Сюта (14)) тощо.

Водночас у науковій парадигмі існує прогалина в аналізі прецедентних феноменів у сучасній військовій поезії. Поетична модель світу сучасних митців ускладнена за своєю формою і змістом, інтеріоризуючись у площинах художньої свідомості, та спроєктована на інтелектуальні реакції, внутрішню рецепцію війни. Прецедентні феномени відображають національні стереотипи сприйняття дійсності, а також спектр фонових знань й уявлень конкретного носія мови, актуалізують культурно значущу інформацію. З огляду на це особливої уваги потребує дослідження джерельної бази прецедентних одиниць, типологічні підходи до їх опису та особливості трансформації.

Мета дослідження. Мета студії полягає в аналізі прецедентних феноменів у сучасній українській мілітарній поезії. Досягненню задекларованої мети сприяла реалізація низки завдань: з'ясувати сутність поняття «прецедентний феномен» у контексті явища інтертекстуальності; виокремити основні функції прецедентних феноменів у художній літературі; представити типологію та джерельну базу прецедентних феноменів, зафіксованих у сучасній військовій поезії, окреслити особливості трансформації.

Матеріали й методи дослідження. Для аналізу прецедентних одиниць в умовах нової художньої реальності залучено твори сучасних поетів: С. Жадана, О. Ірванця, Ю. Іздрика, Л. Костенко, О. Слоньовської, М. Кривцова, П. Вишебаби та ін.

Специфіка теми зумовила комплексний підхід до вибору методів дослідження, серед яких лінгвістичний опис мовних фактів – для інвентаризації, систематизації і класифікації прецедентних феноменів; герменевтичний метод – для тлумачення глибинного змісту текстів із ними; структурний метод, представлений методикою трансформаційного аналізу, – для з'ясування особливостей трансформації прецедентних одиниць; метод спостереження, орієнтований на осмислення сутності досліджуваного мовного явища, його коментування й узагальнення.

Результати дослідження та їх обговорення. Прецедентні феномени є важливими складниками національної когнітивної бази, акумуляторами попереднього культурно-історичного досвіду народу. У когнітивному вимірі вони актуалізують знання, пов'язані з певною подією, особою чи з мистецьким твором.

Виникнувши в межах окремої національної культури, художній текст відображає зв'язки з численними текстами інших культур. На думку Ю. Кристевої, текст є результатом поєднання інших текстів, а в процесі інтертекстуалізації він зазнає постійних трансформацій та переосмислення (18, с. 460). «Будь-який текст сконструйований як мозаїка цитат; будь-який текст є поглинанням та перевтіленням іншого», – констатує дослідниця (там само, с. 456). Кожен текст постає як інтертекст, але «не тому, що в ньому наявні елементи, які є предметом запозичення, наслідування або деформації, а тому, що письмове тло, на якому побудовано текст, діє за законами редистрибуції, деконструкції та

дисемінації попередніх текстів» (там само, с. 439). Інтертекстуальність – саме та характеристика тексту, яка дає змогу тлумачити його як результат «трансформації» попередніх текстів, що виконують функцію прямих чи прихованих текстів-джерел. За теорією інтертекстуальності, будь-який художній твір охоплює нескінченне поле інших текстів, що можуть бути з ним зіставлені в межах певної змістової сфери.

У контексті нашого дослідження заслуговують на увагу міркування Р. Барта: «Будь-який текст є проміжним текстом стосовно іншого тексту, але цю інтертекстуальність не варто розуміти так, що текст має певне походження; будь-які пошуки “джерел” і “впливів” відповідають міфам про філіацію творів, текст формується з анонімних і прочитаних цитат – із цитат без лапок» (17, с. 218).

Для розуміння інтертекстуальності важлива т. зв. «інтертекстуальна компетентність», адже, як зазначає У. Еко, «немає тексту, який би читали незалежно від читацького досвіду, отриманого завдяки іншим текстам. Інтертекстуальні знання можна розглядати як особливий випадок надкодування...» (5, с. 47).

Цитати з текстів набувають іншого значення в новому контексті. Художні твори функціують на межі перетину багатьох семантичних систем, вони зазвичай поліфонічні. Навіть якщо в художньому творі немає безпосередніх цитат, однак він може відсилати читача до конкретних реалій культурно-побутового й літературного середовища, поза яким найчастіше не може бути осмисленим. Інтертекстуальність у художніх творах сприймають по-різному. По-перше, образність, домінуючі мотиви, характерні для певної епохи чи для конкретного письменника, проблематика – усе це невід’ємні складники не тільки літератури, але й соціокультурних процесів. Тому в художньому тексті їх легко ідентифікувати на рівні цитат, алюзій, ремінісценцій. По-друге, специфіка мовних засобів передбачає застосування інтертекстуальних кодів для естетизації твору й участі в літературному процесі свого часу. На думку М. Гловінського, в окремих випадках інтертекстуальності посил до інших текстів, перегукування з ними сприяють полегшенню процесу читання, а відтак і розуміння твору (4, с. 302). Художній твір вступає в діалог з іншими творами й загалом долучається до полілогу текстів.

У контексті явища інтертекстуальності прецедентні феномени демонструють специфіку їх реалізації у формально-змістовому та функційному виявах, є наслідком взаємозв’язку національної когнітивної бази, мови та культури. В основі прецедентності лежать спільні мовні, соціальні, культурні, фонові знання продуцента й реципієнта.

За О. Селівановою, прецедентні феномени – це «складники концептуальної системи, позначення та зміст яких добре відомі представникам певної етнокультурної спільноти, вагомі й використовувані в когнітивному й комунікативному плані» (13, с. 716). Сума значень слів, що є складниками прецедентного феномену, не тотожна його значенню, оскільки до когнітивної бази входить сам прецедентний вислів, неодноразово відтворюваний у мовленні носіїв.

У сучасній мовознавчій науці немає єдиного погляду на співвідношення прецедентності й інтертекстуальності. Зокрема, Р. Чорновол-Ткаченко вважає, що реалізація інтертекстуальності як текстотвірної категорії вможливлена існуванням прецедентних текстів як системних одиниць тезаурусу лінгвокультурної спільноти, що мають соціально зумовлену значущість для її членів, які актуалізують окремі аспекти прецедентності таких текстів у текстах-приймачах (15, с. 16). О. Ворожцова трактує теорію прецедентних феноменів як «один із виявів теорії інтертекстуальності, що вивчає запозичені елементи в структурі тексту як культурно навантажені знаки, що є ядреними елементами національної когнітивної бази» (3, с. 18). У західноєвропейській та американській лінгвістиці поняття прецедентності не використовують узагалі, натомість послуговуються дотичними поняттями: «крилаті слова», «влучні вирази», «сталі вирази», «алюзії», «ідіоматичні фрази», «поширені ідіюми», «цитати» та ін. (1, с. 8–9).

Значна частина прецедентних феноменів виникла й функціонує в художній літературі, проте явище прецедентності охоплює й інші складники: міфи, перекази, уснопоетичні

твори, шедеври різних видів мистецтва, значущі історичні події тощо. З огляду на це, прецедентні феномени можуть бути вербальними і невербальними (твори живопису, архітектури, музичні твори тощо). Засобом вербалізації прецедентних феноменів є прецедентні одиниці, що корелюють із вербальними (прецедентні тексти) і невербальними (прецедентні особистості, ситуації) феноменами (1).

Отже, прецедентний феномен – це яскравий вияв інтертекстуальності, обов'язковими рисами якого є енциклопедійність і впізнаваність. Прецедентні феномени репрезентують мовну гру на інтертекстуальному рівні.

Функційні особливості прецедентних одиниць як засобу вербалізації прецедентних феноменів часто ставали об'єктом вивчення в лінгвістичних студіях (1; 2; 6; 7; 16). Узагальнивши наявні напрацювання, виокремлюємо такі основні функції прецедентних одиниць:

- 1) номінативна, що вможливорює фігуральне називання певної моделі-поведінки, моделі-події, моделі-особистості, пов'язаних із національною культурною пам'яттю;
- 2) характеристична, яка полягає у формуванні характеристики персонажа, ситуацій, подій, фактів;
- 3) функція експресивності – прецедентні одиниці слугують засобом увиразнення тексту, його оцінковими й емоційними елементами;
- 4) естетична – прецедентні одиниці своєрідно «прикрашають» текст;
- 5) прагматична, реалізована в можливості впливати на адресата за допомогою прецедентних одиниць;
- 6) парольна – прецедентні одиниці розраховані на виявлення спільної когнітивної бази продуцента (автора) та реципієнта (читача);
- 7) ігрова – створює ефект мовної гри за допомогою прецедентних одиниць.

На думку Ю. Великороди, важливою функцією є міфологічна, яка полягає в тому, що «завдяки апеляції до прецеденту-міфу автор апелює до сфери суспільної свідомості», яку однаково або подібно розуміє більшість представників цієї спільноти. У такому разі актуалізовано «лише основні, ядерні елементи, пов'язані з прецедентом» (2, с. 132). Окрім того, Ю. Великорода виокремлює маніпулятивну функцію прецедентних одиниць, що дотична до прагматичної, проте є дещо вужчим поняттям. І. Богданова до основних функцій прецедентних одиниць зараховує атрактивну, тобто привернення уваги читача (цю функцію, зокрема, реалізують заголовки-прецедентні феномени), та евфемістичну (представлення конкретної інформації в менш різкій формі) (1, с. 11). Спектр функцій прецедентних одиниць Т. Кальченко доповнює аксіологічною, тобто оцінковою (яка, імовірно, суголосна з експресивною), організаційною (прецедентні одиниці беруть участь у створенні художніх образів) та ідентифікаційною, що сприяє відродженню у свідомості мовця елементів національної культурної пам'яті та впливає на розуміння інформації, закладеної в прецедентній одиниці (7). Г. Кокоза вирізняє акумулятивну функцію, наголошуючи, що прецедентні одиниці є культурними знаками конкретного комплексу асоціацій та оцінок (8). На нашу думку, перераховані функції дотичні до вказаних вище або є допоміжними.

Прецедентні феномени відіграють важливу роль у вербалізації значущих елементів буття та актуалізації культурної пам'яті. У художній літературі вони посідають особливе місце, оскільки впливають на формування картини світу читача, на емоційне сприйняття твору.

Створюючи численні асоціації за допомогою натяку на події, факти, персонажів інших текстів, прецедентні феномени презентують історичні й культурні знання про світ. Використання їх варто кваліфікувати як експресивний засіб естетизації, своєрідну гру зі словом: загадка автора потребує відгадки читача. За рівнем прецедентності виокремлюють соціумні, національні та універсальні прецедентні феномени.

1. Найнижчий рівень прецедентності характерний для **соціумних** прецедентних феноменів. Наприклад, О. Ірванець пригадує шлях, яким евакуювалися з Ірпеня: *Брід-*

перебрід через річку в Романівці, / Наша дорога від смерті в життя. Для учасників звільнення Київщини він справді виявився надважливим.

2. **Національно-прецедентні** феномени – складник національної когнітивної бази, тому вони мають бути відомі пересічному представникові конкретної національної лінгвокультурної спільноти. Функціонування таких феноменів обмежене територіально й лінгвально. Наприклад, О. Слоньовська використовує образ *чорних рад*: *Тяжіння «чорних рад» і непорозуміння, / Стихійних колотнеч заіржавілий меч.* Чорні ради пов'язані з історичними подіями 1663 року, коли після смерті Богдана Хмельницького почалася запекла боротьба за гетьманську булаву, та романом П. Куліша «Чорна рада». Як зазначає В. Пахаренко, «назва твору також прочитується як символ: рада чорна не тільки тому, що в ній бере участь простолюд, – вона чорна, бо започаткувала Руїну, бо на ній перемогли чорні сили» (11, с. 227).

У сучасній українській поезії також трапляються прецедентні імена, які свідчать про незламність українських героїв: *Та вже шугнув із Хортиці на човні / Сміливим хОртом сам Іван Сірко!* (О. Слоньовська). Іван Сірко – непересічна особистість, український полководець, подільський шляхтич, козацький ватажок, кальницький полковник, кошовий отаман Запорозької Січі.

У контексті російсько-української війни прецедентного значення набуває *Чорнобайівка* – село в Харківській області, на летовищі якого українська армія систематично знищувала техніку та особовий склад російської армії: *Ми – Чорнобайівка, ти – мрець, / безжально злитий нанівець* (А. Дмитрук).

3. **Універсальні** прецедентні феномени відомі будь-якій сучасній освіченій людині та входять до когнітивного простору людства. Зокрема, до прецедентних феноменів такого різновиду звертається Л. Дмитренко: *в кожній хаті цвістимуть букети, / щоб забути війну-горгону.* У давньогрецькій міфології *горгона* – страшна істота жіночої статі, від погляду якої все живе кам'яніло. Назва походить від давньогрецького слова *gorgós*, що означає «страшний». Зауважимо, що значна кількість універсальних прецедентів пов'язана з античним світом: *Глобальний світ, залежний від нікчем. / Обридло все. І хочеться в Елладу, / де ще боролись словом і мечем* (Л. Костенко). *Еллада* – назва Греції грецькою мовою; в історичних творах та художній літературі означає Стародавню Грецію. *Еллада* символізує чистоту й безпеку. У фрагменті *Вкраїнське й античне – в одному котлі: / (Все та ж «степова Еллада»!*) (О. Слоньовська) використано прецедентний парафраз, який виник на основі поезії «Степова Еллада» Є. Маланюка. Поет порівнював багатство землі та культури своєї Батьківщини зі стародавньою Грецією.

Низка універсальних прецедентів з'явилася під впливом Біблії: *Доки в горлі відвага, доки в серці закон, / сурми, сурми, піхотинцю, ось він – твій Єрихон* (С. Жадан). Значущість цього топоніма зумовлена тим, що *Єрихон* став першим містом, який завоювали війська Ісуса Навина на вході в Землю Обітовану. Існує повір'я про те, що, хто володіє Єрихоном, той володіє землею Ізраїлю. Натомість прецедентний феномен *Содом* має негативне значення й асоціюється з розпустою, безладдям, хаосом: *І буде, як після Содому, – / Така космічна тиша і гладь* (О. Слоньовська).

Важливим етапом дослідження прецедентності є виявлення її джерельної бази. У корпусі прецедентних феноменів сучасної української художньої літератури виокремлено декілька груп за джерелами запозичення.

1. Прецедентні феномени **літературного** походження досить поширені, адже художня література є основним джерелом їх утворення. Наприклад, А. Дмитрук апелює до відомої кіноповісті О. Довженка «Україна в огні», присвяченої подіям німецько-радянської війни на території нашої Батьківщини: *Україна моя у вогні, / у земному раю стріляють.* Рядки *Жоден дублер змінити нас не хотів, / Кожна Августа втомилась від наших стансів* із поезії П. Вишебаби корелюють із «Стансами до Августи» Дж. Байрона.

Для характеристики представників країни-агресорки О. Слоньовська використовує прецедентні образи з творів А. Чехова, М. Достоєвського та ін.: *Чмо облізле ти давно.*

Хіба / Унтер Пришибєєв, сам Гаврилич, – / Бляха-муха, йоханий бабай (Унтер Пришибєєв – герой однойменного оповідання А. Чехова, відставний унтер-офіцер, який намагався всюди нав'язати свою волю, втручався в усі справи); Він був, як «парус одинокий», / Жив, «як Раскольников-студент «!» / Опиниться ж на днищі аду (виокремлені прецедентні феномени дають змогу акцентувати на ізольованості ворога).

2. Прецедентні феномени **міфологічного** походження. Сучасні автори активно покликаються на античні сюжети, уводять до своїх творів відомі імена Прометея, Зевса, Афіни, Аїда, Афродіти та ін. У новітній літературі часто трапляються образи міфічних річок Стікса та Лети, перевізника Харона: *навіть Харон / гидував би / взяти її / якби міг – / втопив би у Стіксі / якби міг – / згодував би Церберу* (Р. Кузик). *Харон* у давньогрецькій міфології – син Ереба й Ночі, перевізник померлих у царство Аїда; *Стікс* – річка Аїду, яка дев'ять разів обтікала підземне царство й мала отруйні води; *Цербер* – у старогрецькій міфології триголовий злий пес із хвостом і гривною з гадюк, який охороняє вхід у підземне царство. У рядках *І їх двоголова гідра / Ще й бункерний їхній пахан* (О. Слоньовська) авторка використовує прецедентне ім'я *гідра*, що в давньогрецькій міфології позначає дочку велетня Тифона й напівжінки-напівзмії Єхидни – багатоголову потвору, яка має зміїне тіло. У переносному значенні – це ворог, із яким дуже важко боротися.

П. Вишебаба згадує героя давньогрецького міфу *Сізіфа* – напівлегендарного царя міста Ефіри, якого боги прирекли за злочини на страшну кару: він повинен вічно котити на круту гору важкий камінь, виконувати безплідну, важку, нескінченну роботу: *Ти носитимеш камені льоду, новий Сізіф, / Іншим шлях розчищай, коли свій віднайти не зміг.* У поезіях наявне апелювання й до *Хроноса*, який у давньогрецькій міфології уособлює час, напр.: *А у Хроноса ти не одинока гостя* (К. Калитко).

3. Прецедентні феномени **біблійного** походження, частка яких серед інших різновидів досить велика. Паралелі з Біблією дають змогу авторові гостріше відобразити проблеми твору. Зокрема, використання таких прецедентних феноменів уможливує передавання двоплановості, символічності та неоднозначності образів. В одному з віршів М. Савка апелює до прецедентної ситуації – здатності Бога ходити повітрям та по воді: *Бог має спати. Заземлитись має. / Він йшов повітрям, вийшов по воді* (М. Савка).

До біблійних текстів звернені також віршові рядки М. Кіяновської: *не заздрить мені як любов / не шукає свого / не задумує зла / ні про що не запитує / усе знає*, що є трансформованою біблійною цитатою з послання І Святого апостола Павла до коринтян. С. Жадан пригадує текст Книги Чисел – четвертої частини П'ятикнижжя Мойсея та Старого Заповіту: *Пам'ятаєте, що сказано в пророків про біль і терпіння, / про птахів, які падають на міста, мов каміння?*

Інші прецедентні біблійні одиниці відтворює у своїй поезії Е. Євтушенко: *оживають біблійні притчі / про шиболети / й вовків ув овечій шкурі. Шиболет* – біблійний номен, що означає своєрідний «мовний пароль», за яким можна розпізнати, що мова, якою послуговується людина, є для неї нерідною. Прецедентна фраза *вовки ув овечій шкурі* – теж біблійного походження: «Бережіться лжепророків, які приходять до вас у овечій одежі, а всередині є вовками хижими» (Матф., 7, 15). Використовують її для характеристики лицемірної людини, яка під маскою доброчесності приховує злі наміри.

У М. Лаюка читаємо: *Автівок не меншає, як у біблійній притчі про хліб і рибу.* Ідеться про євангельську розповідь (Матф., 14, 14–22), яка демонструє чудо Спасителя: він годує велику кількість людей, помножуючи хліб та рибу.

Сучасні письменники у своїх творах активно використовують біблійний мотив, пов'язаний зі створенням перших людей та їхнім життям: *коли адам давав імена тваринам / імена схожі на печиво і бутерброди й стаканчики чаю з лимоном* (Олаф Клеменсен).

У тексті прецедентний феномен або виконує функцію знака поведінки, ситуації, події, або фігурально характеризує художній текст загалом. У воєнній поезії ключовими прецедентними феноменами постають *Бог, Ісус, янгол* – праведник, що асоціюється з

воїном-українцем: *Хесус / має густе, як смола / та чорне, як лакричні цукерки / волосся / закінчив Київську академію мистецтв / обожнює картини Босха та свого п'ятирічного племінника* (М. Кривцов); *Бо ж змочують уста Ісуса оцтом, / Бо ж тимчасовий переможець підлий, / Бо правдолюбів завжди б'ють навідліг* (О. Слоньовська); *мій янгол носить форму ЗСУ / мій янгол пише в окопах вірші / готує сніданок з надій і ніжності* (Т. Юзвяк). Прецедентний феномен *Людське Дитя* асоціюється з українським народом: *Вони у пелюшку піксельну загортають Людське Дитя. Бачиш, в яких умовах мушиш починати своє життя. У Вифлеємі із-під руїни розбомленого хліва Немовля дістають живісіньке! Мати також жива!* (О. Ірванець).

Позитивного значення набувають образи інших біблійних праведників: *Марія збрала свій екіпаж: / Матвія, Івана та Магдалину, / яка пахнула хлібом та молоком / вони швидко застрибнули в мтлб / помчали на позицію «Голгофа»* (М. Кривцов) (у перекладі **БТ-ЛБ** (багатоцільовий тягач, або транспортер, легкий броньований); у народі звуть «мотолига або маршрутка»). Яскравим прикладом прецедентної ситуації є зрада Христа Іудою. Тож виразно негативне ставлення до зрадників України демонструє використання прецедентного імені *Іуда: І ще ходять по світу іуди; Як Іуда, є ті, що знов нас продадуть* (К. Лук'яненко).

Усе, пов'язане з росією, традиційно асоціюється з *Іродом, Хамом, Каїном*, напр.: *Хоч Ірода військо стокриле / Ширяє з брудним батогом, / Під захистом вищої сили / Народ ся рождає, славимо його* (П. Вишебаба); *Ірод надалі бомбить без упину Назарет і Вифлеєм / Ще й каже: «По мирних жителях ми взагалі не б'єм...»* (О. Ірванець); *Як обри, щезнуть. Без сліда і драми – / Нащадки Ірода, насіння Хама* (О. Слоньовська); *Авеля убив за землю Каїн / І тягар упав з його душі* (Ю. Іздрик); *Зате тиха яка – «ат маски до акраїн»! / (Тільки доля страшна: то іуди, то каїна)* (О. Слоньовська).

4. Прецедентні феномени **фольклорного** походження. Фольклор стає постійним джерелом поповнення прецедентної бази, напр.: *Я стріляю, що твій Робін Гуд* (О. Розумов) (*Робін Гуд (Rob in Hood* – Роб у каптурі) – герой середньовічних англійських народних балад, ватажок лісових розбійників, який, за переказами, діяв зі своєю ватагою в Шервудському лісі біля Ноттінгема й боровся за справедливість). Ю. Бондарчук апелює у своїй поезії до відомого дитячого народного вірша-казки *This is the house that Jack built: Це будинок за містом, який збудував Джек, / точніше маленька квартира у Ірпені.*

Згустки народної мудрості – прислів'я, використані як прецедентні вислови, – відображають етнокультурну специфіку концептів когнітивного підґрунтя: *Вкраїна в Бога в пазусі одвічно, Едем небесний Божий на землі* (О. Слоньовська) (у *Бога в пазусі, у Бога за пазухою* – «жити в достатках, заможнo, почуватися спокійно, затишно, у повній безпеці»). Низка прецедентних висловів паремійного походження, що використані в поезії О. Слоньовської, є негативно маркованими: *Жаба циці дає? Свище рак на вербі? / Ось і тішитесь, як дідько цвяшком!* Як пояснює О. Авраменко, за міфологією, у жаби є груди і вона може годувати ними людину. Утім жаб'яче молоко дуже небезпечно, тому цей фразеологізм означає небезпеку чи загибель для людини (<https://tsn.ua/other/avramenko-vidprovidaye-scho-oznachaye-ukrayinskiy-visliv-zhaba-cicki-dast-2392180.html>). *Свище рак на вербі* означає нісенітницю і є похідним від приказки *як рак на горі свисне*, тобто ніколи. Вислів *тішитися, як дідько цвяшком* (утішатися чимось незначним, якоюсь дурницею) водночас засвідчує радість диявола в час смерті Ісуса на хресті.

Тексти сучасних українських авторів засвідчують зв'язок із фольклорним національно-культурним контекстом, напр.: *І мама заспіває «Котика-котка», / І принесе «від зайчика» гостинця тато* (О. Горголь-Ігнат'єва).

5. Прецедентні феномени, пов'язані з іншими **видами мистецтва**, напр.: *Присіла коло рояля. Заридала, аж світ здригнувся! / (Вже було не до Моцарта, не до Баха й не до Вівальді!) / І тоді на голову поклала долоню покійна бабуся* (О. Слоньовська); *На Донбас прийшов Мамай: / Кінь пасеться – кобзо, грай!* (О. Слоньовська) (*Козак Мамай* – народна картина із зображенням козака-бандуриста).

6. **Історичні** прецедентні феномени, що пов'язані з конкретною історичною особою (напр.: *Мені наснилося, що вони зустрілись. / Убитий в Крутах й вірменин Сергій. В саду / Едемським на травичці всілись* (О. Максимішин-Корабель); *Не стане Богом сатана в ботфортах – / Чи Петро Перший а чи Путін з Морду* (О. Слоньовська)) або з подією (напр.: *Бо ти – не аграрний придаток, не фазенда і не декорація «Дерьовні патьомкінської»*, яка лиш співає-танцює. *Невпинне колесо Сансари: Бог судить всіх* (О. Слоньовська)). *Потьомкінські камуфляжні села* були вибудовані за вказівкою графа Потьомкіна вздовж маршруту Катерини II під час її поїздки в 1787 році; вислів означає декорації, що прикривають відсутність реальної дійсності.

У сучасній лінгвістиці до прецедентних феноменів традиційно зараховують прецедентну ситуацію, прецедентний текст, прецедентне ім'я та прецедентний вислів. Заслуговує на увагу підхід І. Богданової, яка розмежовує прецедентні феномени та прецедентні одиниці як родові і видові поняття. Розуміючи прецедентний феномен як «суспільне, історичне або культурне явище, текст або особу, які є широко знаними і значущими для певної соціальної спільноти та до яких здійснювано регулярну апеляцію в дискурсі» (1, с. 8), дослідниця диференціює три типи прецедентних феноменів: прецедентна особистість, прецедентна ситуація і прецедентний текст. Прецедентна ситуація та прецедентна особистість мають невербальну природу, прецедентний текст – вербальну, причому «в конкретному тексті прецедентний феномен завжди вербалізовано через специфічні вербальні засоби актуалізації – прецедентні одиниці: прецедентні імена <...> та вирази <...>, що є атрибутами прецедентних феноменів» (1, с. 8).

Прецедентна ситуація як різновид прецедентних феноменів є «ідеальною» ситуацією, що колись відбувалася в реальній дійсності або належить до віртуальної реальності мистецтва. Яскраві ознаки цієї ситуації відображені в народній свідомості з певною емоційною оцінкою. Прецедентні ситуації завжди конотативно забарвлені: *У місті було нас сто тисяч люду, / Страшніше за сурми Страшного суду, / За дев'ять кіл пекла, узятих вкупі, / Місто-герой? – місто-мученик, Маріуполь* (П. Вишебаба). *Страшний суд* у християнстві, юдаїзмі та ісламі – останнє судилище, на якому визначають подальші долі грішників і праведників. У народній свідомості ситуація Страшного суду асоціюється з нестерпними, несприятливими умовами та обставинами, як-от: стихійне лихо, безладдя, колотеча тощо.

Прецедентний текст – це закінчений самодостатній продукт мовленнєво-мисленнєвої діяльності, складний знак, який зберігається в когнітивній базі у вигляді інваріанта сприйняття. Під час сприйняття прецедентного тексту акцентують тільки на значущих його характеристиках. Прецедентними текстами стали культові книги (*Моя армія варить каву та слухає джаз. / Танцює танго та сальсу, а іноді вальс. / Моя армія читає Біблію та робить намаз* (В. Шевченко)), кращі тексти художньої літератури (*бився з ворогами поруч з Гуляйполем / на неонових джедайських мечях / за картопляні діти / за «Пролітаючи над гніздом зозулі» / за Анну / за людей та голубів* (М. Кривцов) – апелювання до роману Кена Кізі, що в українському перекладі має різні назви: «*Політ над гніздом зозулі*», «*Над зозулиним гніздом*»).

Л. Костенко використовує власний прецедентний текст у своїй новій поезії: *Колись була Мадонна Перехресть. / Тепер у нас Мадонна Бомбосховищ* (Л. Костенко). *Мадонна перехресть* – це символічна назва та провідний образ книги поетеси. Серед перехресть долі Л. Костенко вбачає образ Мадонни – захисниці людської. Саме невипадково цю захисницю авторка переносить у бомбосховища, де українці ховаються від російських ракет.

Прецедентне ім'я – це своєрідний складний знак, під час використання якого ми апелюємо не до денотата, а до конкретного набору його диференційних ознак. Прецедентне ім'я зазвичай пов'язане або з широко відомим текстом або з прецедентною ситуацією.

У структуру прецедентного імені входить ядро (диференційні ознаки) і периферійні складники (атрибути). Диференційні ознаки вказують на риси характеру чи зовнішності, можуть бути актуалізовані через прецедентну ситуацію. Атрибути важливі, але не необхідні складники. Атрибутами постають також риси характеру, зовнішності, деталі одягу, за якими можна ідентифікувати денотат. Номінація за атрибутом сприяє апеляції до прецедентного імені під час комунікативного акту. О. Слоньовська використовує ім'я *Святого Миколая* – святкового персонажа, доброго чарівника, якого ототожнюють з образом Миколая Чудотворця: *Йде святий Миколай на засніжених санях / І Україні в дарунок везе ПЕРЕМОГУ*. Добрий чарівник – це диференційна ознака, а деталі зовнішності й одягу, пересування «на засніжених санях» є атрибутами.

Прецедентні імена символізують окремі якості та події і функціонують як конкретний культурний знак. Напр.: *розсіваєм новини крізь сито, Але цю повідомим негайно: «В Україну із офіційним візитом Прибув Архистратиг Михайло!»* (О. Ірванець). *Архистратиг*, або ж *архангел Михайл*, є главою воїнства ангелів, головне завдання яких – захищати добро. Подібно до них, і наше військо нині робить добру справу – боронить Україну від зовнішнього ворога.

За допомогою прецедентних імен створюють яскраві художні образи, а текст загалом набуває додаткової експресивності, адже ім'я – це своєрідний знак, який сприяє появі асоціативних уявлень, спрямовує читача до джерела й актуалізує асоціативні ходи, дотичні до значення попереднього контексту.

Серед прецедентних імен виокремлено:

1) ім'я автора: *Хай прилетить ластівочка у цей лютий. / Дорогий Миколо Леонтовичу, пришли її в кожен дім. / Ми всі готові її почути* (О. Луцевська) (*Микола Леонтович* – автор всесвітньовідомого «Щедрика»);

2) ім'я літературного героя: *Пий, Гамлете: це бути чи не бути!* (О. Слоньовська); *Чи ти молився на ніч, Дездемоно, / Коли збомбив у Сирії дітей?* (О. Слоньовська);

3) ім'я біблійного героя: *Святий Петро стоїть біля воріт / Старого раю (з автоматом наче?)* (О. Слоньовська); *Настане тиша, як у пеклі. / І Михайл опустить меч* (А. Сенчило);

4) ім'я казкового героя: *Баба-Яга і Коцей заховались в печері печі* (О. Слоньовська);

5) ім'я історичного (реального) героя: *Він потисне руку Залужному / Й скаже: «Ось я прибув порадитися»* (О. Ірванець).

Прецедентними іменами в російсько-українській війні стали й народні улюбленці-тварини, напр.: *До хмар підніметься калина, / На синім потязі Патрон / Поїде в Крим шукати міни* (А. Сенчило).

Прецедентний вислів – це відтворений продукт мисленнево-мовленневої діяльності, що становить завершену й самодостатню одиницю, яка може бути або не бути предикативною; складний знак, сума значень якого не дорівнює його значенню: останнє завжди «ширше» за просту суму значень. До цього різновиду належать цитати з різних текстів, приказки та прислів'я. Зокрема, С. Татчин використовує відому фразу Г. Сковороди: *а тому не бійся / світ ловив мене але так і не впіймав*.

Популярною є фраза *по кому дзвонить дзвін*, що стала відомою завдяки однойменному твору Е. Гемінгвея, але вперше її використав Дж. Донн. Вона змушує задуматися про тлінність життя та про спільність людських доль: *Як калатає самотній дзвоник. / Мамо, по кому ж він калатає* (В. Ареньєв); *По кому дзвін? / По кому, світе, дзвін? / По спокою твоєму чи по тлуму? / По Путіну? Ні, напівтруп живий. / Й живе його амбіцій людодіство. / Лиш ми, як Святослав: «Іду на ви!»* (О. Слоньовська). В уривкові О. Слоньовської вжито ще один прецедентний вислів *іду на ви!* – легендарна фраза князя Святослава, що означає оголошення війни та попередження ворога про наступ.

В одному художньому тексті може бути кілька різновидів прецедентних феноменів. Наприклад, у фрагменті *Всі маски вже впали і всі королі уже голі. / І всі Златоусту усе*

вже сказали торік. / Виходимо з моря своєї гіркої недолі. / Заходимо в **повінь усіх Вавилонських рік** (О. Слоньовська) поєднано прецедентні вислови (**маски впали** – щось викрите, показано його справжню суть, істинні наміри; вислів **дивіться, а король зовсім голий!** прийшов із казки Г. Андерсена: так говорять про марнославну і недалеко людину, позбавлену тих достоїнств, на які вона претендує); прецедентне ім'я **Златоуст** (Іоанн Златоуст – видатний діяч християнської церкви; **златоустом** називають людину, яка вміє красиво говорити; красномовного балакуна) та прецедентна ситуація (**повінь Вавилонських рік** – 136 Псалом Старого Завіту).

Більшість прецедентних феноменів реалізує емотивну функцію, оскільки вони не тільки називають явища, але й оцінюють їх. Посилення експресивності мови, особистісне сприйняття світу, потреба в номінації нових явищ і понять, актуалізація конкретних моментів дійсності сприяли індивідуально-авторському переосмисленню прецедентного матеріалу. Як наслідок – з'явилися прецедентні одиниці з модифікованою структурою і зміненим змістом. Переінакшення прецедентних одиниць у системі художнього тексту вплинуло на появу нових асоціативних планів прочитання.

Трансформація прецедентних феноменів – це релевантні зміни в семантичному складі та синтаксичній структурі, спричинені актуалізацією окремих деталей в особливих конкретних умовах. Трансформація прецедентних одиниць зумовлена конкретними стилістичними завданнями. Відповідно до інтенції автор вибирає стилістичні засоби, серед яких і власне трансформовані прецедентні одиниці, ужиті для підсилення виразності контексту. Нові компоненти дають додаткову інформацію, ступінь їхньої виразності частково залежить від того, наскільки вони відрізняються від заміненого компонента традиційного прецедентного феномену.

Варто погодитися з тим, що в прецедентній одиниці закладено здатність до трансформації. Поза контекстом прецедентним феноменам властивий високий ступінь стійкості, а в конкретному тексті вони набувають здатності до змін. У цьому процесі порушено як значеннєву, так і структурну єдність. З огляду на це, можна констатувати, що прецедентні феномени наділені відносною структурною цілісністю й семантичною нерозкладністю, відтворюваністю. Але, попри всі зміни, прецедентний феномен повинен залишатися впізнаваним. Модифікуючи відомі прецедентні одиниці, автор дає їм нове життя, робить його подвійно виразним, адже до традиційної виразності додано й авторську.

Під час оновлення семантики і структури має зберігатися зв'язок із семантикою вихідного джерела. Трансформація прецедентних феноменів – один із найпоширеніших стилістичних прийомів у художніх творах. Індивідуально-авторське перетворення прецедентних одиниць зумовлене насамперед конкретною стилістичною метою чи семантично мотивоване. Зокрема, Гаська Шиян удається до трансформації античного вислову **скринька пандори**. Як наслідок – виникає оказіоналізм **пандорність**: *Відколи почалася війна, / я точно знаю / чому жінки малюють губи, / чому зав'язують / гарненькими бантиками / коробочки / зі своїми нервами / скриньки / зі своєю пандорністю*. Іномовно **скриня Пандори** – це джерело різних бід і нещастя.

Трансформації прецедентних одиниць ефективні в прагматичному плані: **Шафи замало скелетам**, – *їм треба острів, / Мало хто з наших обійдеться острівцем* (П. Вишебаба). Фрагмент демонструє трансформацію одиниці за допомогою конкретизатора **замало**; первинний текст – англ. «*skeletons in the cupboard*» – англійська прецедентна фраза, що означає «сімейна таємниця». Цей приклад засвідчує, що прецедентним феноменам притаманна гнучкість структури, що дає змогу письменникам звертатися до семантико-стилістичного обігрування значення, модифікуючи традиційну форму.

У відомому прецедентному тексті *на Західному фронті без змін* (Е. М. Ремарк) Л. Якимчук змінює слово *західний* на *східний*: **на східному фронті без змін / скільки можна без змін?** Така трансформація підтверджує, що нові утворення формуються під

впливом контексту, а не в процесі переосмислення традиційного прецедентного феномену, адже, з огляду на події російсько-української війни, саме події на східному фронті є значущими для України.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, прецедентні феномени – це складні одиниці ментального рівня, що належать до ядра когнітивної бази лінгвокультурної спільноти. Як засіб кодування й трансформування інформації, вони виникають унаслідок когнітивних операцій, породжують додаткові імпліцитні значення, відображають домінуючі історико-культурні цінності, є результатом відтворення, а не створення, слугують особливим засобом вираження думки в поетичних творах про війну.

Прецедентні феномени постають найяскравішою реалізацією інтертекстуальності, формою діалогу автора з культурою попередніх епох та із сучасною культурою. На відміну від інших видів інтертекстуальності, прецедентні феномени обов'язково зберігають упізнаваність. Формою вербалізації прецедентних феноменів є прецедентні одиниці.

За рівнем прецедентності виокремлено й проаналізовано соціумні, національні та універсальні прецедентні феномени. Дібрані конкретні прецеденти демонструють орієнтування авторів на класичну літературну традицію – як українську, так і зарубіжну; на християнський світогляд, на міфологію; засвідчують спробу переосмислити національну та світову історію, культуру на тлі сьогодення. З огляду на це, у корпусі прецедентних феноменів сучасної української мілітарної поезії диференційовано декілька груп за джерелами запозичення: прецедентні феномени літературного, міфологічного, біблійного, фольклорного походження, прецедентні феномени, пов'язані з іншими видами мистецтва (музикою, живописом, кінематографом), історичні прецедентні феномени, що пов'язані з конкретною історичною особою або з подією.

Актуалізація прецедентного феномену відбувається через звернення до прецедентної ситуації, прецедентного тексту, прецедентного імені, прецедентного вислову чи їх поєднання.

Іноколи автори вдаються до трансформації прецедентних феноменів, зберігаючи водночас упізнаваність джерела. Трансформована одиниця дає змогу акцентувати на головній думці автора. Креативний підхід до використання прецедентних феноменів урізноманітнює стандартизовані мовленнєві формули, надає їм більшої експресивності, зумовлює ефект руйнування очікування й водночас є породженням нового змісту. Творче переосмислення прецедентних феноменів спрямоване на створення особливого художнього ефекту. Завдяки якісним змінам прецедентних одиниць розширюються межі індивідуально-авторської думки.

Прецедентні феномени сприяють осмисленню людських цінностей крізь призму мови за допомогою культурної пам'яті. Для сучасної літератури про війну характерна наявність численних культурних і літературних кодів, які інтерпретують її полігамну сутність. Ці засоби вможливають вихід тексту за певні межі, водночас репрезентовано його входження в контекст інтертекстуальних зв'язків на рівні мотивів, сюжетних елементів, образів, фраз.

Перспективним може стати лексикографічний опис прецедентних феноменів періоду російсько-української війни.

Список використаної літератури

1. Богданова І. В. Сугестивний потенціал прецедентних одиниць в українському медійному дискурсі початку XXI ст. : автореф. дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 / Донецький нац. ун-т. Вінниця, 2016. 22 с.
2. Великорода Ю. М. Інтерпретація трансформованих прецедентних феноменів. *Слов'янський збірник*. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2012. Вип. 17. Ч. 1. С. 106–111.
3. Ворожцова О. В. Прецедентні феномени як засіб вираження культурної континуальності у медіадискурсі. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Київ : Вид-во НАУ, 2009. Вип. 16. С. 132–139.

4. Гловінський М. Інтертекстуальність. *Теорія літератури в Польщі. Антологія текстів. Друга половина ХХ – початок ХХІ ст.* Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 284–309.
5. Еко У. Поміж автором і текстом. *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* / за ред. М. Зубрицької. Львів : Літопис, 2001. С. 564–578.
6. Кальченко Т. Ю. Прецедентні вислови в ліриці І. Римарука: функціонально-семантичний аспект. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.* 2012. № 1014. Серія : Філологія. С. 35–39.
7. Кальченко Т. Ю. Функціональне навантаження прецедентних феноменів у поетичному творі (на матеріалі лірики В. Герасим'юка). *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия : Филология. Социальные коммуникации.* Сімферополь, 2012. Т. 25(64). № 4. Ч. 2. С. 514–519.
8. Кокоза Г. А. Прецедентні лексичні одиниці на позначення одягу в англомовному публіцистичному дискурсі. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки.* Луцьк : ВНУ, 2009. № 5. С. 132–136.
9. Колоїз Ж. В. Проект українського «Словника прецедентних феноменів». *Філологічні студії.* 2017. Вип. 16. С. 139–160.
10. Корольова В. В. Прецедентні феномени в мові сучасної поезії. *Наукові записки (Національного університету «Острозька академія»).* Сер. : Філологічна. 2012. Вип. 29. С. 8–10. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2012_29_5 (дата доступу : 22.07.2023).
11. Пахаренко В. І. Українська література : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Грамота, 2017. 272 с. URL : https://uahistory.co/pidruchniki/paharenko-ukraine-literature-9-class-2017/37.php#google_vignette (дата доступу : 20.08.2023).
12. Селіванова О. О. Прецедентна мотивація номінативних одиниць (на матеріалі української мови). *Лінгвістична палітра. Філологічні студії / за заг. ред. Л. А. Лисиченко.* Харків, 2009. С. 129–139.
13. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
14. Сюта Г. М. Прецедентні висловлення в українській політичній риторичній. *Культура слова.* 2019. № 90. С. 120–131.
15. Чорновол-Ткаченко Р. С. Прецедентний текст як основа лінгвостилістичної реалізації категорії інтертекстуальності (на матеріалі казок Льюїса Керрола) : автореф. дис. ...канд. філол. наук : 10.02.04 / Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2007. 19 с.
16. Юлдашева Л. П. Прецедентна мотивація заголовків творів української літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст. *Лінгвістичні дослідження.* Харків, 2016. Вип. 13. С. 233–238.
17. Barthes R. *S/Z essai sur Sarrasine d'Honoré de Balzac.* Seuil; Paris, 1970. P. 277.
18. Kristeva J. Bakhtine, le mot, le dialogue et le roman. *Critique.* 1967. Т. 23, № 239. P. 438–465.

References

1. Bohdanova, I. V. (2016). Suhestyvnyi potentsial pretsedentnykh odynyts v ukrainskomu mediinomu dyskursi pochatku ХХІ st. (Suggestion Potential of Precedent Units in Ukrainian Media-Discourse of the Early 21-st Century). Extended abstract of PhD dissertation (Ukrainian language). Vinnytsia, 22 (in Ukr.).
2. Velykoroda, Yu. M. (2012). Interpretatsiia transformovanykh pretsedentnykh fenomeniv (Interpretation of transformed precedent phenomena). In: *Slovianskyi zbirnyk (Slavic collection).* Kyiv: Vydavnychi Dim Dmytra Buraho, 17(1), 106–111 (in Ukr.).
3. Vorozhtsova, O. V. (2009). Pretsedentni fenomeny yak zasib vyrazhennia kulturnoi kontynualnosti u mediadyskursi (Precedent phenomena as a means of expressing cultural continuity in media discourse). In: *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchyykh navchalnykh zakladakh (Humanitarian education in technical higher educational institutions).* Kyiv: Vyd-vo NAU, 16, 132–139 (in Ukr.).
4. Glovinskyi, M. (2008). Intertekstualnist (Intertextuality). In: *Teoriia literatury v Polshchi. Antolohiia tekstiv. Druha polovyna ХХ – pochatok ХХІ st. (Theory of literature in Poland. Anthology of texts. The second half of the 20th century – the beginning of the 21st century).* Kyiv: Vyd. dim “Kyievo-Mohylianska akademiia”, 284–309 (in Ukr.).
5. Eko, U. (2001). Pomizh avtorom i tekstom (Between the author and the text). In: *Antolohiia svitovoi literaturno-krytychnoi dumky ХХ st. (An anthology of world literary and critical thought of the 20th century) / za red. M. Zubrytskoi.* Lviv: Litopys, 564–578 (in Ukr.).
6. Kalchenko, T. Yu. (2012). Pretsedentni vyslovy v lirytsi I. Rymaruka: funktsionalno-semantychnyi aspekt (Precedent utterances of I. Rymaruk's lyrics: the functionally-semantic aspects). In: *Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo universytetu imeni V. N. Karazina (Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University).* Seriya: Filolohiia. 1014, 35–39 (in Ukr.).
7. Kalchenko, T. Yu. (2012). Funktsionalne navantazhennia pretsedentnykh fenomeniv u poetychnomu tvorі (na materialі liryky V. Herasymiuка) (The functional loading of the precedent phenomenon on the poetical writing (at the material of lyric poetry by V. Gerasimiuk)). In: *Uchenie zapiski Tavricheskogo natsionalnogo universiteta im. V. I. Vernadskogo (Scientific Notes of Taurida V. I. Vernadsky National University).* Seriya: Filologiya. Sotsialnie komunikatsii. Simferopol, 25(64), 4, 2, 514–518 (in Ukr.).

8. Kokoza, H. A. (2009). Precedentni leksychni odynytsi na poznachennia odiahu v anhlovnomu publitsystychnomu dyskursi (Precedent lexical units for the designation of clothes in English-language journalistic discourse). In: *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Filolohichni nauky. (Scientific bulletin of Lesya Ukrainka Volyn National University. Philological sciences)*. Lutsk: VNU, 5, 132–136 (in Ukr.).
9. Koloiz, Zh. V. (2017). Proekt ukrainskoho “Slovyka precedentnykh fenomeniv” (The project of “Dictionary of precedent phenomena” in Ukrainian). In: *Filolohichni studii (Philological studies)*, 16, 139–160 (in Ukr.).
10. Korolova, V. V. (2012). Precedentni fenomeny v movi suchasnoi poezii (Precedent phenomena in modern Ukrainian poetic language). In: *Naukovi zapysky (Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»). Ser.: Filolohichna (Scientific notes (of the National University "Ostroh Academy"). Ser.: Philological)*, 29, 8–10. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2012_29_5 (in Ukr.).
11. Pakharenko, V. I. (2017). Ukrainska literatura (Ukrainian literature): pidruch. dlia 9 kl. zahalnoosvit. navch. zakl. Kyiv: Hramota, 272. Available at: https://uahistory.co/pidruchniki/paharenko-ukraine-literature-9-class-2017/37.php#google_vignette (in Ukr.).
12. Selivanova, O. O. (2009). Precedentna motyvatsiia nominatyvnykh odynyts (na materialy ukrainskoi movy) (Precedential motivation of nominative units (based on the material of the Ukrainian language)). In: *Linhvistychna palitra. Filolohichni studii (Linguistic palette. Philological studies)*. Kharkiv, 129–139 (in Ukr.).
13. Selivanova, O. O. (2006). Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia (Modern linguistics: a terminological encyclopedia). Poltava: Dovkillia-K, 716 (in Ukr.).
14. Siuta, H. M. (2019). Precedentni vyslovlennia v ukrainskii politychnii rytorytsi (Precedent statements in contemporary Ukrainian political rhetoric). In: *Kultura slova (Word culture)*, 90, 120–131 (in Ukr.).
15. Chornovol-Tkachenko, R. S. (2007). Precedentnyi tekst yak osnova linhvostylistychnoi realizatsii katehorii intertekstualnosti (na materialy kazok Liuisa Kerrola) (The pre-text as a platform for linguostylistic realization of the category of intertextuality (as based on the tales by Lewis Carroll)). Extended abstract of PhD dissertation (Germanic languages). Kharkiv, 19 (in Ukr.).
16. Iuldasheva, L. P. (2016). Precedentna motyvatsiia zaholovkiv tvoriv ukrainskoi literatury kintsia XX – pochatku XXI st. (The Precedent-Based Motivation of the Titles of the Compositions of the Ukrainian Literature of the End of the 20th – the Beginning of the 21st Centuries). In: *Linhvistychni doslidzhennia (Linguistic studies)*. Kharkiv, 13, 233–238 (in Ukr.).
17. Barthes, R. (1970). S/Z essai sur Sarrasine d’Honoré de Balzac (S/Z essay on Sarrasine by Honoré de Balzac). Seuil; Paris, 277 (in French).
18. Kristeva, J. (1967). Bakhtine, le mot, le dialogue et le roman (Bakhtin, the word, the dialogue and the novel). In: *Critique*. 23, 239, 438–465 (in French).

PRECEDENT PHENOMENA IN MODERN UKRAINIAN POETRY ABOUT WAR

**Liudmyla Shytyk, Doctor of Philological Sciences, Professor,
Head of the Department of Ukrainian Linguistics and Applied Linguistics,
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy (Cherkasy, Ukraine)**
e-mail: l_shytyk@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5941-672>

Identifier Scopus-Author: 57210982685

**Liudmyla Yuldasheva, Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of the Department of Slavic and Romano-Germanic philology,
V. I. Vernadsky Taurida National University (Kyiv, Ukraine)**
e-mail: 1alimduyl@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6561-8827>

Abstract. Introduction. *The relevance of the proposed article is determined by the need to characterize the precedent phenomena in modern military poetry, which belong to important components of national culture and linguistic picture of the world and reflect the specificity of national consciousness and the attitude of the ethnic group to its own history and culture.*

Purpose. *The purpose of the article is to analyze the phenomenon of precedent in modern Ukrainian military poetry.*

Methods. *The main methods of research are the method of linguistic description of language facts – for inventory, systematization and classification of precedent phenomena; hermeneutic method – for interpreting the deep meaning of texts with them; the structural method represented by the transformative analysis technique – to find out the specifics of the transformation of precedent units; the*

method of observation, focused on understanding the essence of the investigated language phenomenon, its commenting and generalization.

Results. The essence of the concept of “precedent phenomenon” in the context of the phenomenon of intertextuality is clarified; the main functions of precedent phenomena in fiction are singled out; the typology and source base of precedent phenomena recorded in modern military poetry are analyzed, the peculiarities of the transformation of precedent units are investigated.

Originality. The originality of the scientific research lies in the fact that for the first time the functional potential of precedent phenomena in modern military poetry is researched, and their place and role in the organization of the artistic world is characterized.

Conclusion. It was concluded that in the context of the phenomenon of intertextuality, the precedent phenomena demonstrate the specificity of their implementation in formal, substantive and functional manifestations, they are a consequence of the interrelationship of the national cognitive base, language and culture. The main functions of precedent phenomena in fiction are outlined; emphasis is placed on nominative, characteristic, expressive, pragmatic, password and game functions.

According to the level of precedent, social, national and universal precedent phenomena used in modern military poetry are distinguished. Several groups are differentiated according to the sources of borrowing: precedent phenomena of literary, mythological, biblical, folklore origin, precedent phenomena associated with other types of art (music, painting, cinematography), historical precedent phenomena associated with a specific historical person or event.

It is emphasized that precedent units are forms of verbalization of precedent phenomena. Precedent phenomena are actualized through reference to a precedent situation, a precedent text, a precedent name, a precedent expression, or their combination.

The analysis proved that the transformed precedent unit expands the boundaries of individual and authorial thought, diversifies standardized speech formulas, gives them greater expressiveness, causes the effect of destroying expectations, and at the same time is the generation of new content.

Key words: precedent phenomena, modern Ukrainian military poetry, functions of precedent phenomena, social, national and universal precedent phenomena, precedent situation, precedent text, precedent name, precedent expression, transformed precedent units.

Надійшла до редакції: 10.08.23.

Прийнято до друку: 05.10.23